

3. ÜNİTE

DİN VE HAYAT

Neler Öğreneceksiniz?

- İslam dininin aile kurumuna verdiği önemi,
- Kültür, sanat ve düşünce üzerindeki etkilerini,
- Çevre sorunlarına yaklaşımını ve çözüm önerilerini,
- İslam dini ve sosyal değişim arasındaki ilişkiyi,
- Ekonomik hayatla ilgili ilkelerini,
- Sosyal adalet ile ilgili ilkelerini,
- Âl-i İmrân suresinin 103-105. ayetlerdeki mesajlarını.

3. ÜNİTE DİN VE HAYAT

Ünitimize Hazırlanalım

1. Aile yapısı sağlam olmayan toplumlar hangi tehlikelerle karşı karşıyadır?
2. Tıp alanındaki gelişmeler karşısında İslam'ın genel tavrı nedir?
3. İslam'da sosyal adaleti sağlayan ibadetler sizce hangileridir?
4. Sizce çevre kirliliğinin nedenleri nelerdir?
5. Geleneğimizde kız isteme merasimlerinde niçin "Allah'ın (c.c.) emri ve Peygamber'in kavliyle (sözüyle)" ifadesi kullanılır?

1. DİN VE AİLE

Bir toplumda köklü bir değişiklik meydana getirmek isterseniz nereden başlardınız?

Aile akrabalık ilişkileriyle birbirine bağlanan fertlerin bir araya getirdiği toplumun en küçük yapı taşıdır. Toplumun en küçük grubu olan aile, dünyaya gözlerini henüz açmış bir bireyin beslenmesi, sığınması ve korunması için bir liman ve dış dünyaya karşı en temel kalkandır. Bireye sosyal, kültürel, eğitsel ve dinî değerleri ilk aktaran ailesidir.

İslam, aile kurumu üzerinde hassasiyetle durmuştur. Hz. Peygamber ailenin kurulması ve korunması konusunda tavsiyelerde bulunmuştur. Kur'an'da pek çok ayette bu konuya yer verilmiştir. Bu ayetlerin birinde şöyle buyrulmaktadır: "Kendileri ile huzur bulabilirsiniz diye sizin için türünüzden eşler yaratması ve aranızda bir sevgi ve merhamet var etmesi de O'nun (varlığının ve kudretinin) delillerindedir..."¹

Toplumsal hayatın en temel birimi ve sosyal yapının çekirdeği olan aile, insanlık tarihiyle yaşıt bir kurumdur. Bu kurumun kökeniyle ilgili farklı sosyolojik ve antropolojik açıklamalar bulunsa da Kur'an'a göre ilk insan yalnız bırakılmamış, Hz. Adem'in (a.s) yanı sıra eşi de yaratılmıştır.² "Ey Adem! Sen ve eşin (zevcin) cennette kalın..."³ buyuran Allah (c.c.) böylece, Hz. Adem'in (a.s) eşiyle beraber bir aile oluşturduğuna da işaret etmektedir.

Görsel 3.1: Aile toplumun temelidir.

1 Rûm Suresi, 21. ayet.

2 bk. Nisâ suresi, 1. ayet.

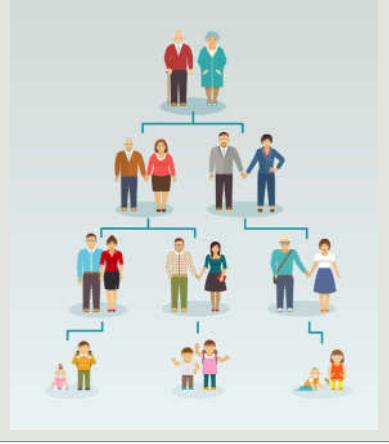
3 A'raf suresi, 19. ayet.

Yorumlayalım

Aile ağacını inceleyerek ailenin toplumsal değerleri aktarmadaki rolünü yorumlayarak bırakılan boşluklara yazınız.

.....
.....
.....
.....
.....
.....
.....

Bir toplum sağlıklı ve sağlam yapıli ailelerden oluştuğu takdirde huzurlu olur. Dış tesirlere karşı g¼c¼l¼ olur. Bozulmadan varlığını s¼rd¼r¼r. Dini, milli ve sosyal ozelliklerin korunması geniş ol¼c¼de ailenin ve neslin korunmasına bağlıdır.⁴

Psikoloji, eğitim ve sosyoloji bilim dallarında yapılan araştırmalardan aile ile ilgili şu sonuqlara ulaşılmıştır: ¼nemli bir sosyal kurum olarak yerini korumaktadır. Kentlerde ana, baba ve ¼ocuklardan oluşan ¼ekirdek aileler, geleneksel geniş ailenin yerini almıştır. İnsan-ın verimliliğini, mutluluğunu, ruh ve beden sağlığını koruması i¼in aile vazgeçilmez bir kurumdur. Bu kadar ¼nemli fonksiyonlara sahip olan bir kurumun korunması ve geliştirilmesi, toplumun ve devletin en ¼nemli g¼revlerinden biri olmalıdır.⁵

İslam dininde evliliğin sınırlarını, şartlarını, kimler arasında olabileceğini, eşlere y¼klenen g¼rev ve sorumlulukları a¼ıklayan h¼k¼mler bulunur.

İnsan mutlu olmak ister; mutluluğun yolu ise sevgi ve şefkatten ge¼er. Huzuru aile kurumunda bulur. “... Onlar (hanımlarınız) sizin i¼in birer elbise gibidir, siz de onlar i¼in birer elbise gibisinizdir...”⁶ mealindeki ayet, aile ilişkisi i¼inde ger¼ekleřen sıcaklık, g¼ven, huzur ve koruma fonksiyonlarına işaret ederek aileyi hem tasvir hem de teşvik etmiştir.⁷

G¼rsel 3.2: Aile nikah bağıyla kurulur.

Kur'an-ı Kerim, evlenmeyi tavsiye eder. Ayette şoyle buyurulur: “Sizden bek¼r olanları, durumu uygun olanları evlendirin. Eğer bunlar fakir iseler Allah kendi l¼tfu ile onları zenginleştirir. Allah, (l¼tfu) geniş olan ve (her şeyi) bilendir.”⁸ ¼yleyse aile kurmak, her şeyden ¼nce Allah'ın (c.c.) emrine itaattir. Hz. Peygamber de; “İ¼inizden g¼c¼ yetenler evlensin... ve “Nikah s¼nnetimdir...”⁹ buyurarak evliliği teşvik etmiştir.

4 S¼leyman Uludağ, İslam'da Emir ve Yasakların Hikmeti, s. 157.

5 Hayreddin Karaman, İslam'da Kadın ve Aile, s. 355.

6 Bakara suresi, 187. ayet.

7 Hayreddin Karaman, İslam'da Kadın ve Aile, s. 329.

8 Nur suresi, 32. ayet.

9 İbn M¼ce, Nikah, 8.

Kur'an'da ve sünnette evlilik çağına gelen kişilerin evlenmesi teşvik edilirken diğer yandan evlilik dışı ilişkiler, "Zinaya yaklaşmayın. Çünkü o, bir hayâsızlıktır ve çok kötü bir yoldur."¹⁰ ayetiyle yasaklanmıştır. Bu ayetle Allah (c.c.) zina yapmaktan öte, zinaya götüren yolları bile yasaklamıştır.

İslam, evliliği kolaylaştırmış, evliliğin duyurulmasını, düğün yapılmasını, ikramda bulunulmasını istemiş ve evlenip aile kurmak isteyenlere yardım edilmesini tavsiye buyurmuş. Boşanmayı tamamen yasaklamamakla beraber maddi ve manevi yaptırımlara bağlayarak güç hâle getirmiştir.¹¹

Etkinlik Yapalım

Aşağıda verilen ayetlerden aile içi iletişim, görev ve sorumluluklarla ilgili çıkarımlarda bulununuz. Bunları arkadaşlarınızla paylaşınız.

"Rabbin, sadece kendisine kulluk etmenizi, ana babanıza da iyi davranmanızı kesin bir şekilde emretti. Onlardan biri veya her ikisi senin yanında yaşlanırsa, kendilerine 'of!' bile deme, onları azarlama, ikisine de güzel söz söyle." (İsrâ suresi 23. ayet)

"... Onlarla iyi geçinin. Eğer onlardan hoşlanmazsanız (biliniz ki) Allah'ın hakkınızda çok hayırlı kılacağı bir şeyden de hoşlanmamış olabilirsiniz." (Nisa suresi 19. ayet)
"Eğer karı kocanın aralarının açılmasından korkarsanız erkeğin ailesinden bir hakem ve kadının ailesinden bir hakem gönderin. Bunlar barıştırmak isterlerse Allah aralarını bulur; şüphesiz Allah her şeyi bilen, her şeyden haberdar olandır."

(Nisa suresi 35. ayet)

İslam'da Aile İçi İletişim Sorumluluk ve Görevler

Örnek bir ailede gözlemlenebilecek olumlu davranışlar nelerdir?

Evliliğe adım atılırken verilecek kararlar; evlilik kurumunun devamlılığı, korunması ve aile bireylerinin mutluluğu açısından önemlidir. Bu sebeple Hz. Peygamber eş seçiminde insanların zenginlik, asalet, güzellik ve dindarlık gibi kriterleri göz önünde bulundurduklarını ifade ettikten sonra dindarlığın seçilmesini tavsiye etmiştir.¹²

Düşünelim-Konuşalım

Aile kurumunun güçlendirilmesi için alınması gereken önlemlerin belirlenmesi ve boşanmaların araştırılması amacıyla bir araştırma komisyonunda yer alsaydınız çözüm önerileriniz neler olurdu?

Boşanma, evliliğin devamına imkân kalmadığı takdirde başvurulabilecek son seçenektir. Çünkü aile, İslam için çok değerli bir kurumdur. Ailenin korunması ve devamı temel amaçtır.

10 İsrâ suresi, 32. ayet.

11 Hayreddin Karaman, İslam'da Kadın ve Aile, s.330.

12 bk. Buhârî, Nikah, 16.

Bu konuyla ilgili Hz. Peygamber, “*Yüce Allah’a en sevimsiz helal, boşanmadır.*”¹³ buyurarak boşamanın istenmeyen bir durum olduğunu belirtmiştir.

Ailede her bireyin yerine getirmesi gereken birtakım görevleri vardır. Herkes görevinin bilincinde olmalı ve onu yerine getirmelidir. Öncelikle eşler birbirlerine iyi davranmalı, birbirlerinin haklarını gözetmelidir. Kur’an-ı Kerim’de eşlerin birbirleri üzerinde hakları olduğu şöyle ifade edilmiştir: “... Erkeklerin kadınlar üzerindeki hakları olduğu gibi kadınların da erkekler üzerinde hakları vardır...”¹⁴

Eşlerin birbirlerine karşı iyi davranması çocuklar için de önemlidir. Çünkü çocuklar büyüklerini örnek alırlar. Bu nedenle Kur’an-ı Kerim de çocuklara öğretilecek herhangi bir şeyin önce anne ve baba tarafından uygulanması istenmiştir. Çocuklara örnek olunması ise şöyle öğütlenmiştir: “*Ailene namaz kılmalarını emret, kendin de onda devamlı ol...*”¹⁵

Eşler ve diğer aile bireyleri birbirlerine sevgilerini sözleri ve davranışlarıyla belli ederler. Hz. Peygamber de aile içi iletişimi kuvvetlendirmek için sevgisini hem sözle hem de davranışla aktarmıştır. Hz. Peygamber torunları Hasan (r.a) ve Hüseyin’e (r.a) olan sevgisini “*Allah’ım ben bu ikisini seviyorum, sen de onları sev.*”¹⁶ diyerek dile getirmiştir. Yine Hz. Muhammed (s.a.v.) ashabına, eşlerine ve çocuklarına karşı sevgilerini sözle iletmelerini tavsiye etmiştir.

Aile içinde sağlıklı bir iletişim için doğru davranışlarda bulunulması gereklidir. Kızı Hz. Fatıma (r.a) yanına geldiğinde Hz. Peygamberin ayağa kalkması, onu öpmesi ve kendi yerine oturarak ona olan sevgisini göstermesi; Hz. Fatıma’nın (r.a) da aynı şekilde babasına hürmet etmesi¹⁷ sağlıklı bir iletişim için örnektir. Aile içi iletişim sevgi, merhamet, müsamaha, fedakârlık, saygı, nezaket gibi ilkeler üzerine inşa edilir. Aynı zamanda aile bireylerinin birbirlerine karşı minnettarlık ve teşekkür cümleleri kurmaları iletişim açısından değerlidir.

Görsel 3.3: Aile sevgi ve şefkat yuvasıdır.

Anne babanın da çocuklarına karşı birtakım görevleri vardır. Anne ve babalar; ahlaki, insani ve dinî değerlerle çocuklarını donatmalı, onları sosyal hayata hazırlamalıdır. Ebeveynlerin görev ve sorumlulukları, çocuk henüz anne karnındayken başlar. Bu konuda

Yorumlayalım

Kur’an-ı Kerim’de Nur suresi 27, 58 ve 59. ayetlerin mealini bularak aile içi iletişim kuralları bağlamında yorumlayınız.

Hz. Peygamber şöyle buyurmuştur: “*İnsan ölünce üç şey dışında ameli kesilir: Sadaka-i câriye (faydası kesintisiz sürüp giden sadaka), kendisinden faydalanılan ilim ve kendisine dua eden hayırlı evlat.*”¹⁸

13 Ebû Davud, Talak, 3.

14 Bakara suresi, 228. ayet.

15 Taha suresi, 132. ayet.

16 Tirmizî, Menâkıb, 30.

17 Tirmizî, Menâkıb, 60.

18 Müslim, Vasiyyet, 14.

Helal yedirme, içirme, giyindirme, barındırma, güzel bir ad koyma, iyi eğitim almasını sağlama, meslek edindirme, evlendirme, güzel ahlakı benimsetme vb. çocuğun anne baba üzerindeki haklarıdır. Hz. Peygamber konunun önemine dikkat çekmek için “Hiçbir baba, evladına güzel terbiyeden daha üstün bir hediye vermemiştir.”¹⁹ buyurmuştur.

İslam dini, ebeveynlerin görev ve sorumluluklarını belirlediği gibi; çocukların görevlerini de belirlemiştir. Çocuğun anne babasına iyi davranması, aile bireyleri ile iyi geçinmesi, ev işlerinde aile bireylerine yardımcı olması, onların kendisi için sağladığı maddi ve manevi imkânlarla minnet duyması, eğitimiyle ilgili çaba sarf etmesi, aile içi problemlerde yapıcı rol üstlenmesi başlıca görevlerindendir.²⁰ Kur’an’da “Biz insana, anne babasına iyi davranmasını tavsiye etmişizdir. Çünkü anası onu nice sıkıntılara katlanarak taşımıştır. Sütten ayrılması da iki yıl içinde olur. (İşte bunun için) önce bana, sonra da ana babana şükret diye tavsiyede bulunmuşuzdur. Dönüş ancak banadır.”²¹ buyrulmaktadır.

2. DİN, KÜLTÜR VE SANAT

“Estetik değerlere sahip eserler” denildiğinde aklınıza İslam medeniyetinden hangi örnekler gelmektedir?

Sanat, Arapça’da kelime olarak “yapmak, etmek”, “işinde mahir olmak” anlamlarına gelir. Terim olarak ise sanat “maddî veya zihnî bir iş ve çabada izlenen düzenli ve özel yol, yöntem” diye tarif edilmiştir. İslam sanat eserleri İslam inanç ve hayat tarzlarının en somut göstergesidir.²²

Medeniyet; bir milletin örf, âdet, dil, din vb. unsurlarının etkisiyle oluşmuş sanat, giyim kuşam, edebiyat, mimari, müzik vb. alanları içeren, toplumların yaşamına dair geniş yarıdır. Medeniyet, insanlığın maddi yönünü, kültür ise manevi yönünü temsil eder. Kültürün medeniyetle münasebeti ruhun bedenle olan münasebetine benzer. Kültür, dini ve ahlaki eğitim ve öğretimin tesiri altında gelişen fikirler ve ideallerden oluşur.²³

İslam, kendine özgü bir medeniyet inşa etmiştir. Bu medeniyetin inşasının temelinde Kur’an ve Hz. Peygamber yer almaktadır.

Hz. Peygamber döneminde ve sonrasında İslam dünya üzerinde hızla yayılmıştır. Bunun sonucunda İslam farklı kültür ve milletlerle karşılaşmıştır. Bu durumda İslam’ın temel prensibi; kendi inanç ve ibadet dünyasıyla çatışmayan gelenek ve göreneklere dokunmamaktır. Çünkü İslam bunları zenginlik olarak görür.

İslam dini yayılış sürecinde pek çok kültürle karşılaşmıştır. İslam ulaştığı her coğrafyanın

Görsel 3.4: Tac Mahal, Hindistan

19 Tirmizî, Birr, 33.

20 Mustafa Çağrı, Anahatlarıyla İslam Ahlakı, s.216-229.

21 Lokman suresi, 14. ayet.

22 Turan Koç, “Sanat”, TDV İslam Ansiklopedisi, C 36, s.93.

23 Celal Kırcı, Kur’an ve Fen Bilimleri, s. 99.

kültürünü etkilediği gibi o kültürlerden Müslümanlar da etkilenmiştir. Bunun sonucunda pek çok yeni sanat ve bilim dalı ortaya çıkmıştır. İslam medeniyeti ortaya çıkardığı eserlerle temel prensiplerini koruyarak Allah'ın (c.c.) varlık ve birliğini, yaratışının güzelliğini anlatmayı hedeflemiştir.

İslam sanatı tevhit ilkesi çerçevesinde şekillenmiştir. Bu ilkeye göre hayatın her yönünü bütünleştiren bir birlik anlayışı benimsenir. İslam, putperestliği ortadan kaldırmak için uzun yıllar mücadele ettiğinden putperestliğe dönüşe sebep olabilecek eserleri üretmemiştir. Bu sebeple daha çok soyut içeriklere yer verilmiştir.

İslam düşüncesi manevinin maddiye, dini olanın dünyevi olana indirgenmesine izin vermez. Maddi ihtiyaçlar ile manevi değerler birleştirmeyi hedeflemiştir.²⁴

İslam sanatı dünyanın faniliğini, evrenin olumlu yönlerini ve Kur'an'daki "Onlar ayakta-yken, otururken ve yanları üzerine yatarken Allah'ı anarlar; göklerin ve yerin yaratılışı üzerinde düşünürler. Ve "Rabbimiz! Sen bunu boş yere yaratmadın, Sen yücesin, bizi ateşin azabından koru." derler."²⁵ ayetinde ifade edilen yaratılışın anlamını ve inceliklerini yansıtır.

Mimari

Mimari; insanların barınma, dinlenme, çalışma gibi gündelik ihtiyaçlarını karşılamak için çeşitli yapıları inşa etmesiyle başlamıştır. Zamanla değişen ekonomik ve teknik koşullar mimari anlayışını da değiştirmiştir. Böylece mimari, sanatsal bakış açısıyla belli ölçü ve kurallara uygun olarak geliştirilmiştir. İnsanoğlu kültürüne, medeniyetine ve dinine ait özellikleri mimari yapılarına yansıtmıştır.

İslam'ın düşünce yapısı, İslam mimarisinin oluşmasında da rol oynamıştır. İslam'ın temelini oluşturan tevhit ilkesi; putperestliği yasaklamıştır. Bu sebeple İslam etkisinde oluşmuş mimaride ilk dönemlerde tevhid inancı yerleşene kadar resim ve heykel kullanılmamasına dikkat edilmiştir.

Görsel 3.5: Medine Mescid-İ Nebi

24 Seyyid Hüseyin Nasr, İslam Sanatı ve İslam Düşüncesi Arasındaki İlişki, s. 113-120.

25 Âl-i İmrân suresi, 191.

İslam'da "Eşyada asıl olan ibâhâdır." ilkesi sanat, kültür ve edebiyat alanlarında da geçerlidir. Kur'an-ı Kerim ve sünnette haramlar açık bir şekilde bildirilmiştir. Bu iki kaynakta haram olmayan hususlar helaldir. Tapınma amacı ile yapılan heykel ve resim İslam'ın yasakladığı husustur.

İslam mimarisinin başlangıcı, Hz. Peygamber dönemine dayanır. Hz. Peygamber Medine'ye hicret edince ilk eylem olarak Mescid-i Nebevi'yi inşa etmiştir. Burası bundan böyle şehrin fiziksel yapısının ve şehirde yaşanan hayat tarzının merkezi hâline gelmiştir. Medine'de kenar semtler şehir ile bütünleştirilerek Mescid-i Nebevi'ye herkesin kolay ve güvenilir bir biçimde erişmesi sağlanmıştır.²⁶ Mescitler, bir mektep ve okul işlevini görmüştür. Hz. Peygamber hicretten sonra Medine'de öncelikle mescid ve okul inşa ettirmiştir.

Mescid-i Nebi, Hz. Peygamber döneminde, mabet, okul, diplomatik kabul ve görüşmelerin yapıldığı yer, hukuki, ticari ve sosyal meselelerin konuşulduğu ve görüşüldüğü önemli ve etkin bir merkez konumundadır.²⁷

Hz. Muhammed (s.a.v.), Muaz bin Cebel'i (r.a) Yemen'e gönderirken ona ilk uyarılarından biri de orada önce bir mescid inşa etmesidir. O da bu tavsiyeye uyarak halen ayakta olan Taiz'de bir mescid inşa etmiştir. Amr b. As (r.a) tarafından fethedilen Mısır'da Hz. Ömer'in (r.a) emriyle eski şehir yerine yeni bir merkez olarak Fustat'ı inşa ederek bir cami yapmıştır.

Görsel 3.6: Sultan Ahmet Camii, İstanbul

Görsel 3.7: Selimiye Camii, Edirne

Bilgi Kutusu

İslam Medeniyetinde Başlıca Mimari Eserler

Cami

Medrese

Darüşşifa

Dergâh
Tekke

Han
Hamam

Kervansaray

Şadırvan
Köprü

Emeviler döneminin sembol eserleri hep camiler olmuş camilerin verdiği ruh fethedilen yerlere taşınmıştır. Örneğin Şam Emeviye ve Kudüs'teki Mescidi Aksa bunlardandır. Abbasiler döneminde bilhassa dine yeni giren Türkler için inşa edilen Samerra şehrindeki

26 Sadettin Ökten, İslam Medeniyet Tasavvurunda Şehir, s. 10.

27 Bayram Ali Çetinkaya, İslam Medeniyetinin İşaretlerini Taşıyan Mekanlar, s. 7-9.

Ulu Camii aynı ruhun dışavurumudur. Yine Mısır'ın sembollerinden Ezher Üniversitesi tamamen cami etrafında oluşmuş bir mabet üniversitesidir. Osmanlı'nın fethettiği beldelelerde ilk iş olarak cami inşa etmesi mabet merkezli bir medeniyetin tarihte birbirini modelleyerek geliştiren izleridir.²⁸

Karahanlılarla başlayan Türk-İslam mimarisi gerek kerpiçten gerekse tuğladan eserleriyle kendilerinden sonrakilere yol gösterici olmuşlardır. Türklerin kervansaray mimarisinde geliştirdikleri çeşitli teknikler de oldukça ilham vericidir. Selçuklular ve Beylikler döneminde büyük, görkemli kapı mimarileri ön plana çıkarken Osmanlıda görkemli kapıların yerini kubbe mimarisi almıştır. İslam mimarisinde kubbe, şekil olarak sonsuzdan birliğe yükselişi sembolize eder. Ayrıca camilerdeki minareler, Osmanlıda uzun ve ince bir yapıya dönüşmüştür.²⁹

Osmanlıda, cami, mescit, medrese, türbe, çeşme, han, hamam vb. tarzda yapılar oluşturulmuştur. Osmanlı mimarları denildiğinde akla ilk gelen kişi olan Mimar Sinan, bıraktığı muhteşem eserlerle görenleri hayrete düşürmektedir. Osmanlı mimarisinde kubbeler, özel teknikleriyle Mimar Sinan'la zirveye ulaşmıştır.

Edebiyat

Edebiyat; bir milletin duygularının, düşünce ve değerlerinin dil aracılığıyla aktarılmasını sağlayan sanattır. Kelime ve kavram olarak Türkçede Tanzimat'tan sonra kullanılmaya başlanmış veya bu tarihten sonra gittikçe yaygınlaşmıştır. Edebiyat hiçbir maddi malzemeye, alete, mekâna bağlı olmayan, düşünsel bir sanattır.³⁰

Kur'an'ı Kerim'in Allah tarafından Hz. Muhammed'e (s.a.v.) indirilmesinden ve İslam dininin Arabistan'ın her tarafına yayılmasından sonra Arap aleminde her konuda olduğu gibi edebiyat ve şiir alanında da bir nevi devrim meydana gelmiştir. Şiirler inanç, ahlak, dürüstlük ve benzeri konularla ilgili olarak yazılmış, İslam inanç ve ahlakına uygun düşmeyen edebiyat türlerinden kaçınılmıştır.³¹

Bilgi Kutusu

Mimarbaşılık görevini kırk sekiz yaşında üstlenen Mimar Sinan mesleğinde kaydettiği aşamaları üç ayrı yapıyla somutlaştırarak tanımlar: "Çıraklık eserim" dediği Şehzade Camii, "kalfalık eserim" diye nitelendirdiği Süleymaniye Camii ve "ustalık eserim" dediği II. Selim adına Edirne'de inşa ettiği Edirne Selimiye Camii.

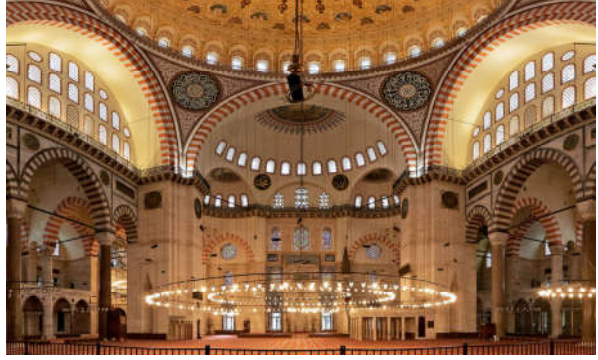
(Selçuk Mülayim, "Sinan", TDV İslam Ansiklopedisi, C 37, s. 225-226)

28 Özcan, Güngör, Mabetten Medeniyete, s.14-15.

29 Suut Kemal Yetkin, İslam Sanat Tarihi, s. 63-69.

30 M. Orhan Okay, "Edebiyat", TDV İslam Ansiklopedisi, C 10, s. 395.

31 Nurettin Turgay, İslam Kültüründe Şiir, s. 113-116.

Görsel 3.8: Süleymaniye Camii, İstanbul

Görsel 3.9: Mevlana Türbesi, Konya

Etkinlik Yapalım

Girdim ilim meclisine,
Eyledim kıldım talep,
Dediler ilim geride,
illa edep illa edep”

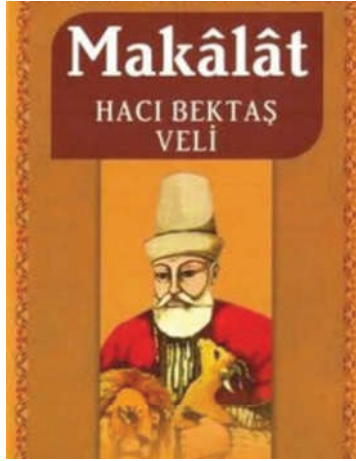
(Yunus Emre)

Yukarıdaki beyit sizlere neleri çağırıştırılmaktadır. Arkadaşlarınızla paylaşınız.

Karahanlılar dönemiyle (XI.Yüzyıl) İslamiyetin etkisi altına giren edebiyatımızda “Kutadgu Bilig” ve “Divan-ı Lügati’t-Türk” ilk akla gelen iki eserdir. İslami Türk edebiyatının en eski örneği olan Kutadgu Bilig, Yusuf Has Hacib tarafından manzum olarak Türkçe yazılmıştır. Eserde yazar dört temsili kişiyi konuşturmuş olup bir siyasetname niteliğindedir. “Kutadgu Bilig” kutlu olma bilgisi, hükümlerlik bilgisi anlamlarına gelmektedir. Kaşgarlı Mahmud’un eseri olan Divan-ı Lügati’t-Türk ise 1077’de tamamlanmış, Abbasi halifesi Muktedi Bi’llah’a takdim edilmiştir.

Karahanlılar dönemine ait diğer dinî-edebi eserler ise Edib Ahmed’in Atabetü'l-Hakayık, Ahmed Yesevi'nin Divan-ı Hikmet ve Rabguzi'nin Kıyasu'l-Enbiya isimli eserleridir.³²

Atabetü'l-Hakayık’da İslam kültür ve medeniyetinin birinci kaynağı olan Kur’an ayetleri ile Hz. Peygamber’in hadislerinden yararlanarak ortaya konulan ahlaki öğütler yer alır.

Görsel 3.10: Makalat,
Hacı Bektaşî Veli

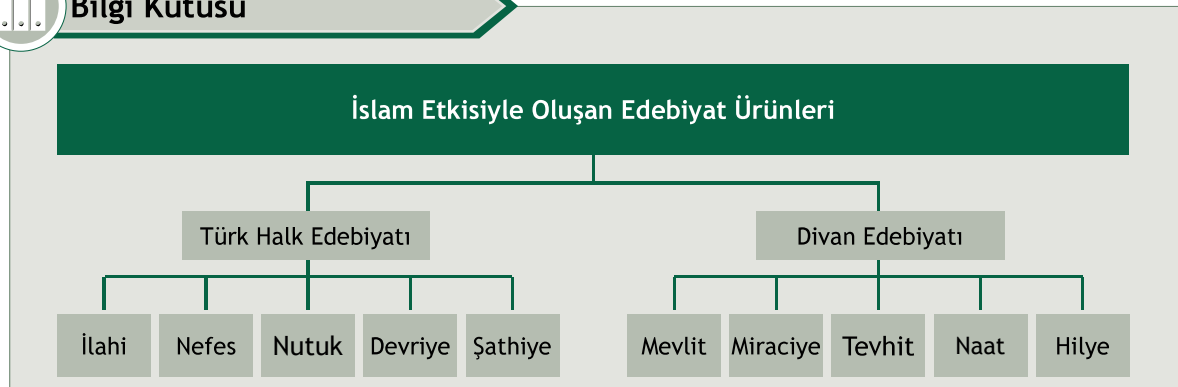
Divan-ı Hikmet XII. yüzyıldan günümüze kadar devam eden Yesevi kültürünün oluşması ve özellikleri hakkında bize bilgi veren bir eser hüviyetindedir. Eser Türkistan’dan Balkanlara kadar geniş bir coğrafyada etkiye sahiptir.

Hacı Bektaş Veli XIII. yüzyılın Anadolu’sunda yaşamış, Velayetname ve Makalat adlı eserleriyle tanınmış erenlerden biridir. Velayetname adlı eserde Hacı Bektaş’ın hayatı, menkıbe ve kerametleri anlatılır. Hacı Bektaş’ın inanç ilkelerini, fikirlerini açıklayan ve onun şahsiyetini tanımamıza kaynaklık eden Makalat adlı eseridir.³³

Miladi 13 ve 14. yüzyıllar, Anadolu’nun manevi açıdan kalkınma çağıdır. Mevlana, Yunus Emre, Hacı Bektaşî Veli ve Hacı Bayram-ı Veli gibi büyük alimlerin ortaya çıkması Anadolu’da manevi kalkınmayı hızlandırmıştır.³⁴

Bilgi Kutusu

32 Nesimi Yazıcı, İlk Türk İslam Devletleri Tarihi, s.95, 96,102.

33 Mehmet Şeker, Süleyman Genç, Türk İslam Medeniyeti Tarihi, s.231, 239, 243.

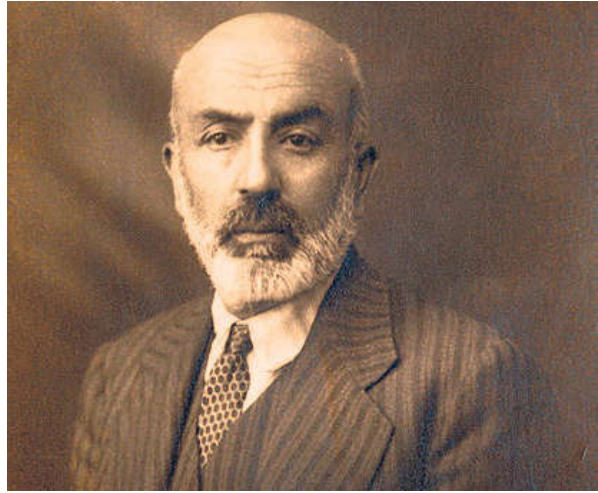
34 Musa K. Yılmaz, Büyük İslam Şairi Yunus Emre, s. 13-16.

Yorumlayalım

“Sahabiden Cabir diyor ki: “Ben Hz. Peygamber’in meclisinde yüzlerce kere bulundum. Arkadaşlarıyla mes-citte otururlardı. Ashabı şiirler okur, cahiliye devrinden söz ederlerdi. O konuşulanları sessiz bir biçimde dinler, zaman zaman da onlarla birlikte gülümserdi.” (Tirmizî, Edeb, 70.)

Yukarıda verilen hadise göre Hz. Peygamber’in edebiyata bakışını yorumlayınız.

Görsel 3.11: Mehmet Akif Ersoy (1873-1936)

Mevlana Celâleddîn-i Rûmî “Mesnevi”sinde; Yunus Emre şiir ve ilahilerinde Allah (c.c.) aşkını anlatmışlardır. Bu eserlerle tarafsızlık ve uzlaştırıcılık, evrensel duyguları dile getirmesi ve usta şairlikleri sebebiyle Türk edebiyatının bütün tarzlarını etkilemişlerdir.³⁵

Osmanlıda da edebiyatta zirve isimler ortaya çıkmıştır. Divan şairi Fuzuli’nin, Hz. Peygamberi metheden “Su Kasidesi” edebiyatımızda çok meşhurdur. Yakın dönemde Kur’an ve İstiklal Marşı şairi olarak tanınmış olan Mehmet Âkif Ersoy, “Safahat” adlı eseriyle iz bırakmıştır.

Musiki

İslam toplumu, Hz. Peygamber döneminden itibaren musiki ile ilgilenmiştir. Hz. Peygamber Kur’an’ın güzel sesle okunmasını teşvik etmiş, ezanın güzel sesli kimseler tarafından okunmasını istemiştir. Ayrıca insanların düğün gibi zamanlarda da musiki eşliğinde ölçülü biçimde eğlenmelerine izin vermiştir.³⁶

İslam dini, musikiyi yasaklayan bir tutuma sahip değildir. İslam’ın musikiye bakışı ve diğer sanatlardan beklentisi dinin öğretileriyle ters düşmemesidir. Musikinin Allah’tan (c.c.) uzaklaştırmayan, iyiye ve güzele yönlendiren bir yapıda olması İslam’ın aradığı temel kuraldır.³⁷

Bilgi Kutusu

Selçuklu Sultanı III. Alâeddin Keykubad, Osman Gâzi’ye 1289’da beylik alâmeti olarak sancak ile beraber davul ve tuğ göndermişti. Bando, hükümdarlık alâmetlerinden sayılırdı. Sulh zamanında halkın maneviyatını ayakta tutmak; seferde ise askeri yüreklendirmek ve düşmanın moralini bozmak fonksiyonunu yerine getirirdi. Kaşgarlı Mahmut döneminde, Türkistan hükümdarları nezdinde kös, davul, zurna ve zil bulunan bir mızıka vardı. Osmanlılar zamanında mehter adı verilen mızıka takımı, sulhta saray, seferde otağ-ı hümayun (padişah çadırı) önünde nevbet vurur (konser verir); padişah da Selçuklu Sultanı’na hürmeten ayakta dinlerdi.

(<http://www.ekrembugraekinci.com/makale.asp?id=472>)

35 Mustafa K. Yılmaz, Yunus Emre’de Peygamber Sevgisi, s. 342-346.

36 Buhârî, İdeyn, 25; Müslim, İdeyn, 17.

37 Mustafa Kılıç, İslam Kültür Tarihinde Musiki, s. 400-407.

Ders Dışı Etkinlik

Ülkemizde okunan ezanların hangi makamda okunduğunu araştırınız.

Musiki, tarihimizde çeşitli hastalıkların tedavisinde kullanılan bir yöntemdir. Doğadaki su, kuş gibi varlıkların seslerinden tedavi amacı ile faydalanılmıştır. Edirne ve Fatih Darüşşifasını bunlara örnek verebiliriz.³⁸

İslam medeniyetinde musiki alanında ilk ciddi çalışmalar Kindî, Fârâbî ve İbn Sînâ gibi filozoflar tarafından yapılmıştır. İtrî ve Dede Efendi gibi bestekârlarımızın eserleri de musiki alanında önemli bir yere sahiptir.

Hat

Hat sanatı Arap harflerinden doğarak İslam medeniyetinde müstakil ve olağanüstü bir konum kazanan güzel yazı (hüsnühat) sanatıdır. Arapça “yazı, çizgi; çığır, yol” gibi manalara gelir.³⁹ Hat sanatçılarına “hattat” denilmektedir.

Hüsnühat sanatı Kur’an-ı Kerim’in dili olan Arapçayı güzel yazmayla ilgilidir. İslamiyet’in geniş bölgelere süratli bir şekilde yayılmasıyla, Kur’an-ı Kerim’in güzel bir şekilde yazılmasına ve muhafazasına ihtiyaç artmıştır. Kısa bir süre içerisinde şehirler büyümüş ve camiler hadis ve Kur’an-ı Kerim’in okunup yazılması ve ezberlenmesi için birer mekan olmuştur.⁴⁰

Hz. Peygamber’e gelen Kur’ân ayetlerini onun talimatına göre yazan vahy kâtiplerinden günümüze kadar İslam dünyasında binlerce hattat yetişmiştir. Bu hattatların çalışmalarıyla ‘Ak-lâm-ı Sitte’ (Sülüs, Nesih, Muhakkak, Reyhani, Tevki, Rika) yazı usulü meydana çıkmıştır. Ab-bâsîlerin büyük hattatı Amasyalı Yakut el- Musta’sımî’den Osmanlı’nın meşhur hattatı Amasyalı Şeyh Hamdullah, Ahmet Şemseddin Karahisari, XVII. yüzyılın ikinci yarısında Hafız Osman, Osmanlı’nın son döneminde Mustafa Zühtû Kadıasker Mustafa İzzet ve Türkiye Cumhuriyeti devri hattatı Hâmid’e kadar binlerce hattat bu sanatı zirveye çıkarmışlardır.⁴¹

Görsel 3.12: Mehter Takımı

Görsel 3.13: ‘Kalpler ancak Allah’ı anmakla huzur bulur’. (Ra’d suresi, 28. ayet) Hat sanatı örneği.

38 Mehmet Şeker, Süleyman Genç, Türk İslam Medeniyeti, s. 422.

Ders Dışı Etkinlik

Hat sanatı örneklerinden oluşan bir sunum hazırlayınız.

39 M.Uğur Derman, “Hat”, TDV İslam Ansiklopedisi, C 16, s. 427.

40 İsa Selman, Hattat ve Tezhibci Nişaburlu Şah Mahmud, s. 330.

41 Cahid Baltacı, İslam Medeniyeti Tarihi, s. 438.

Tezhib

Arapça “zeheb (altın)” kelimesinden gelen tezhib, altınla süslemek anlamına gelir. Bir çeşit kitap süsleme sanatıdır. Ana malzeme olarak altın veya yaldız kullanıldığından bu isimle anılmaktadır. Tezhib alanının sanatçılarına “müzehib” denir. Tezhip sanatı, hat sanatı ile birlikte kullanılarak estetik bir birlikte sağlanmıştır.

Tezhip sanatı Orta Asya’da Uygur Türkleri’yle ortaya çıkmış ve gelişme göstermiştir. Selçuklular’la İran üzerinden Anadolu’ya ulaşan ve burada daha önce yaşamış medeniyetlerin kalıntıları bulunan tezhip sanatı, onu uygulayan sanatkarların bu etkileri kendi millî zevklerine dönüştürmesiyle gelişmesini sürdürmüştür. Selçuklular Dönemi’nde Muhlîs b. Abdullah el-Hindi, Osmanlılar Dönemi’nde Ali Üsküdarî, Ahmed Hazine, Abdullah Buhari gibi müzehibler yetişmiştir. Güzel Sanatlar fakültelerinin Geleneksel Türk Sanatları Bölümü’nde bu sanat eğitimi verilmektedir.⁴²

Ebru

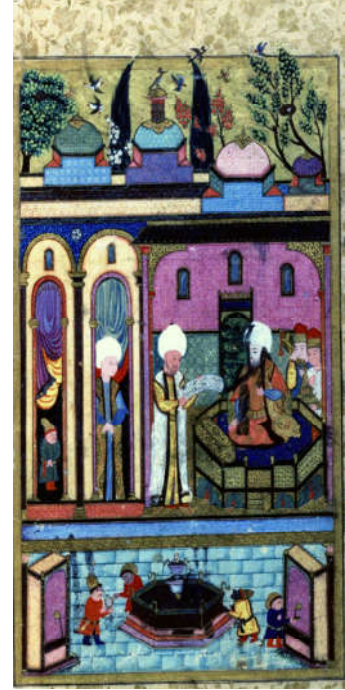
Türk süsleme sanatlarından biri olan ebrunun, mevcut verilere göre tarihi 15-16. yüzyıllara dayanmaktadır. “Ebru”, geleneksel süsleme sanatlarımızdandır. Ebru, elde hazırlanmış boyaların öd ve su ilavesiyle ayarlarının yapıldıktan sonra yoğunlaştırılmış su üzerine serpilip kâğıda transfer edilmesiyle oluşan bir sanattır.⁴³ Günümüzde ebru, kâğıt dışında da çeşitli malzemelerin süslemesinde kullanılmaktadır.

Görsel 3.14: Tezhib sanatı örneği.

Görsel 3.15: Ebru sanatı örneği.

Görsel 3.16: Minyatür sanatı örneği.

Ders Dışı Etkinlik

Çevrenizde bulunan müzeleri ve resim sergilerini gezerek izlenimlerinizi sınıf panosunda görsel ve yazılı olarak sergileyiniz.

42 F.Çiçek Derman, “Tezhip” TDV İslam Ansiklopedisi, C 41, s. 65-67.

43 Hicabi Ülgen, Türk Ebru Tarihi’nde Ustalar ve Üslup Değişimi, s. 154.

Türk tarihinde pek çok ebru sanatçısı yetişmiştir. Hezarfen Edhem Efendi, Hatip Mehmet Efendi, Necmeddin Okyay ve Mustafa Düzgünman bunların başında gelir.

Minyatür

Minyatür, bir tür resim sanatıdır. Minyatür sözlük anlamı ile “yazma kitaplara yapılan küçük, renkli ve ince işlenmiş resim, nakış; bir şeyin küçük benzeri veya kopyası” gibi anlamlara gelir. Minyatür sanatının sanatçılara “nakkaş”, atölyelerine de “nakkaşhane” denilmektedir. İslam dünyasında resim denilince minyatür akla gelir.⁴⁴

Bilgi Kutusu

Tarihte yetişmiş meşhur minyatür sanatçıları şunlardır:

Fatih Sultan Mehmet dönemi: Fatih’in resmini yapan nakkaş Sinan Bey.

Kanuni Sultan Süleyman dönemi: Matrakçı Nasuh ve Nigari.

III. Murad devri: Nakkaş Osman, Lütfü Abdullah, Hasan Paşa

III. Sultan Ahmet (Lale devri): Levni.

(Suut Kemal Yetkin, İslam Sanat Tarihi, s. 203-213.)

3. DİN VE ÇEVRE

Doğadaki dengenin insanlar tarafından bozulması ne gibi sorunları ortaya çıkarmaktadır?

Çevre, belli bir yaşam ortamında canlıların yaşamı üzerinde etkili olan fiziksel, kimyasal ve biyolojik faktörlerin bütünüdür. Diğer bir deyişle çevre; etkilediğimiz, etkilendiğimiz, biçimlediğimiz, iç dünyamızla yoğurduğumuz ve kendimizi gerçekleştirdiğimiz yerdir.

Uluslararası düzeyde çevrenin korunmasına kapsamlı olarak yaklaşan ilk kuruluş Birleşmiş Milletlerdir (BM). BM, 5 Haziran gününü, Dünya Çevre Günü olarak ilan etmiş ve her yıl çeşitli etkinliklerle tüm ülkelerde kutlanmaktadır.

Her ne kadar insanlar, çevre sorunlarını yakın bir zamanda gündeme getirdilerse de İslam’da bu bilinç Kur’an’ın ilk inen ayetlerinde dile getirilmiştir. Bu ayetlerde şöyle buyrulmaktadır; “Elbiseni temiz tut ve bütün pisliklerden kaçın.”⁴⁵ “Elbiseni temiz tut.” emri, Hz. Peygamber’in maddi olarak elbisesini necaset vb. pisliklerden temiz tutması, manevi olarak da güzel ahlakla bağdaşmayan davranışlardan ve günahlardan nefsinin arındırılması anlamında yorumlanmıştır.

Düşünelim-Konuşalım

“Temizlik imandandır.” (Müslim, iman, 1.)
Yukarıdaki hadiste hangi tür temizlik kastedilmiş olabilir?

Kur’an-ı Kerim yer ve göklerdeki bütün canlı ve cansız varlıkların belli bir ölçü ve dengeye göre yaratıldığını⁴⁶ belirtmektedir. Ayrıca Allah (c.c.) Kur’an’da “... Allah katında

44 Mustafa Diğler, Osmanlı Minyatürüne Bir Bakış, s. 304-314.

45 Müddessir suresi, 4-5. ayetler.

46 Hicr suresi, 16-20. ayetler; Kamer suresi, 49. ayet.

her şey, belli bir amaç ve ölçüye göre takdir edilmiştir.”⁴⁷ diye buyurarak modern dünyanın çevre literatürüne giren “ekolojik denge” yi on dört asır önce işaret ettiği ortaya çıkmaktadır. Aynı zamanda Kur’an’da Allah’ın (c.c.) yaratmasında herhangi bir ölçsüzlük, uygunsuzluk ve bozukluk bulunamayacağını⁴⁸ bildirmekte ve insanı bu ölçü ve dengeyi koruması konusunda şöyle uyarılmaktadır. “Sakın dengeyi bozmayın.”⁴⁹

Görsel 3.17: Evrende bir düzen vardır.

Düşünelim-Konuşalım

“İnsanların bizzat kendi işledikleri yüzünden karada ve denizde düzen bozuldu ki Allah yaptıklarının bir kısmını onlara tattırsın, belki de (tuttukları kötü yoldan) dönerler.” (Rum suresi, 41. ayet)

Yukarıdaki ayeti çevre sorunları açısından değerlendirerek çözüm önerilerinizi arkadaşlarınızla paylaşınız.

Bir nimet hükmünde olan çevre; insanın hizmetine sunulduğu şu ayetle ifade edilmiştir: “O, geceyi, gündüzü, güneşi ve ayı sizin hizmetinize verdi. Yıldızlar da Allah’ın emri ile hareket ederler. Şüphesiz ki bunlarda aklını kullananlar için pek çok deliller vardır. Yeryüzünde sizin için rengârenk yarattıklarında da öğüt alan bir toplum için gerçek bir ibret vardır.”⁵⁰

Çevre insana emanettir; yani insan çevrenin asıl sahibi değildir, onu sadece emaneten kullanmaktadır. Bu durumda, asıl sahibi olmadığımız şeyde çok büyük tasarruflarda bulunamayız. Çevreyle ve özellikle de çevremizdeki canlılarla ilişkimizde riayet etmemiz gereken en önemli erdemlerden biri merhamet erdemidir. Yüce Allah Kur’an-ı Kerim’de, “Nihayet o gün (dünyada yararlandığınız) nimetlerden elbette ve elbette hesaba çekileceksiniz.”⁵¹ Hz. Peygamberimiz de; “Haksız olarak bir serçeyi öldüren den Yüce Allah kıyamet gününde hesap soracaktır.”⁵² buyurmuştur.

Görsel 3.18: “Birinizin elinde bir hurma fidanı varken kıyamet kopuyor olsa bile derhal onu diksin” (Ahmet b. Hanbel, Müsned, III, 184)

47 Ra’d suresi 8. ayet.

48 bk. Mülk suresi, 3. ayet.

49 Rahman suresi, 8. ayet.

50 Nahl suresi, 12 ve 13. ayetler.

51 Tekâsür suresi, 8. ayet.

52 Müslim, Sayd, 57.

Çevreye karşı merhametli olmak ve sevgi duymakta yine İslam'ın istediği üstün erdemlerdendir. Bizim için örnek olan Hz. Peygamberin şu hadisleri bizlere çevreyle olan, iletişimi-mizde rehberlik etmektedir; “Siz yeryüzünde olanlara merhametli olunuz ki göktekiler de size merhametli olsunlar.”⁵³, “Uhud öyle bir dağdır ki o bizi sever, biz de onu severiz.”⁵⁴

Çevre sorunlarının pek çoğu israfla bağlantılıdır. Sorunların çözümü israftan kaçınmak ve tasarruf anlayışını sadece ekonomimiz açısından değil, çevre açısından da geliştirmektir. İslam israfı yererken⁵⁵ tasarrufu över ve teşvik eder.⁵⁶

Hız. Peygamber, suyun tasarruflu kullanımı ve temizliğinin korunması hususunda bazı tavsiyelerde bulunmuştur. Bir hadisinde insanların sularını kirlletmeyi lanet sebebi saymıştır.⁵⁷ Nehirde abdest alınırken bile israf yapılmamasını öğütleyen Hz. Peygamber,⁵⁸ ağaç diken kişiye ağaç meyve verdikçe sevap yazılacağını müjdelemesi de İslam'ın ormanlaşmaya ve ormanları korumaya verdiği önemi göstermektedir.⁵⁹

İslam'da çevre bilinci ve eğitimi konusundaki mesajlar genellikle ahlak temelli bazı prensiplere dayanır. Bu prensipler; denge, ölçü, adalet, emanet, sorumluluk ve tasarruftur.

Topumlardaki kültürel değişimlerin olumlu ve olumsuz yönleri sizce nelerdir?

4. DİN VE SOSYAL DEĞİŞİM

Sosyal değişimin çağrıştırdığı kavramların başında “tekamül”, “ilerleme”, “gelişme”, “bütünleşme” ve “çözülme” gelmektedir. “Değişme” değer yargısı taşımayan tarafsız bir kavram olmasına karşılık, diğer kavramlar değer yüklüdür. Gelişme kavramı daha çok değişimdeki olumlu farklılaşmayı ortaya koyar.⁶⁰

Sosyal değişim, herhangi bir toplumun dinamik fonksiyonlarından biridir. Toplum bazen ileriye bazen de geriye doğru bir değişim içerisine girer. Toplumdaki değişim çok yönlü etki ve tepkilerin meydana getirdiği bir olaydır. Toplum canlı bir organ gibi kendini bu değişimlere karşı uyanık tutmak ve değişimin istikametini müspet bir yöne çevirmek durumundadır.

Sosyal değişim; tabii çevrenin özelliklerinin farklılaşması, biyolojik yapıya tesir eden unsurların çoğalması, teknik yeniliklerin artması ve kültür yapısının özelliği dolayısıyla meydana gelen değişikliklerle izah

Görsel 3.19: Sosyal iletişim ve değişimin hızlı olduğu bir çağda yaşamaktayız.

53 Ebû Dâvud, Edeb, 58; Tirmizi, Birr, 16.

54 Buhârî, Meğazi, 28; Müslim, Hacc, 503.

55 bk. A'raf suresi, 31. ayet.

56 bk. Furkan suresi, 67. ayet.

57 Ebû Davud, Tahâret: 14; İbn Mâce, Tahâret: 21; Ahmet b. Hanbel, Müsned, C I, s. 299.

58 İbn Mâce, İkame, 193.

59 Ahmet b. Hanbel, Müsned, C 5, s. 415.

60 Adil Şahin, İslam ve Sosyal Değişim, s. 5-7.

edilmektedir.

Yerküremizde yaşayan her toplumun kut-salla ilişkili dinî inanç sistemi ya da sis-temlerini bulundurduğu bilinmektedir. Bu yönüyle din, evrensel boyutlu ve içinde bulunduğu toplumun yapısı ile ilişkili bir olgudur. Din ve toplumsal yapı arasındaki etkileşim sosyolojik bir gerçekliktir.⁶¹

Sosyal değişim, maddi ve manevi denge-ler ile fert ve cemiyet menfaatleri denk bir şekilde bir arada tutulduğu takdirde ideal bir şekilde gerçekleşebilir. Her tür-lü aşırılıktan uzak, dengeli toplum olma özelliği hem sosyolojinin ideal toplumlar için ön gördüğü bir gereklilik hem de Kur'an-ı Kerim'de Allah'ın (c.c.) İslam toplumu için belirt-tiği bir vasıftır: "İnsanlara örnek olmanız için sizi dengeli (vasat) bir toplum kıldık."⁶²

Sosyal değişimler neticesinde toplumun aldığı yeni şekil, İslam'ın temel prensiplerine uy-gunluk arz ediyorsa tasvip edilir.

Müspet değişim hususunda peygamberler insanlık için en mükemmel örneklerdir. İnsanları filen ve zorlayarak değiştirmeye çalışmayan peygamberler, güzel yaşayışlarıyla toplumlara örnek olmuşlardır.

Yaşadığı toplumda daha önceki peygam-berlerin getirmiş olduğu mesajların tahrife uğramış olanlarını ıslah eden Hz. Peygam-ber tahrife uğramamış olanlarından tevhit inancıyla bağdaşanları almakta bir sakınca görmemiştir. Bu şekilde toplumun olumlu yönde değişimine katkı sağlamıştır.⁶³

Hz. Peygamber, karşılaşılan yeni durumlarda Kur'an ve sünnetten hareketle aklın kul-lanılmasını önermiştir. Allah Resulü, Muaz b. Cebel'e (r.a) görevi esnasında kendisine bir mesele arz edildiğinde Kur'an ve sünnette

Yorumlayalım

"Doğrudan doğruya Kur'an'dan alıp ilhâmı,

Asrın idrâkine söyletmeliyiz İslam'ı"

Mehmet Akif Ersoy (Safahat, Altıncı Kitap, Asım, s. 418)

Yukarıdaki beyitten hareketle, İslam'ın çağımıza göre yorumlanması nasıl olur? Açıklayınız.

Görsel 3.20: Kur'an Kerim, korunmuş ve bütün ayetleriyle Allah'tan geldiği şekliyle sabit bir kitaptır.

Yorumlayalım

Temîm ed-Dârî, Şam'dan Medine'ye yağ kandiller ve ip getirdi. Medine'ye vardığında cuma günüydü. Hizmetçilerinden Ebû'l-Berrâd, kandilleri ipe astı, yağ koyarak fitil taktı. Güneş batınca da tutuşturdu. Allah'ın elçisi mescide gelince bir de baktı ki mescit apaydınlık. Temîm ed-Dârî'nin yaptığını öğrenince şöyle buyurdu: "Sen İslam'ı aydınlattın. Allah da seni dünyada ve ahirette nurlandırıyor."

(İbn Mâce, "Mesâcîd", 9)

Yukarıdaki olayı İslam'ın yeniliklere karşı tavrı açısından nasıl yorumlarsınız?

61 Ahmet Faruk Sinanoğlu, Toplumsal Değişim ve Din, s. 17-24.

62 Bakara suresi, 143. ayet.

63 Ali Çelik, Sünnetin Aktüel Değeri, s. 98.

Ders Dışı Etkinlik

Organ nakli konusunda Diyanet İşleri Başkanlığı Din İşleri Yüksek Kurulunun görüşlerini araştırarak sınıfta paylaşınız.

www.diyamet.gov.tr

Görsel 3.21: Müslümanlar tıp alanındaki gelişmeleri yakından takip etmiştir.

desti alınır.⁶⁷ Ayakların yıkanmasında zorluk olan durumlarda, mestlerin üzerine mesh ve yaralarda sargının üzerine mesh edilir. Zaruret durumlarda özel hükümler konulmuştur. Örneğin açlıktan ölmek üzere olan kişinin, başka imkânı yoksa aslen haram olan domuz etini ölmeyecek kadar yemesinde sakınca yoktur.⁶⁸

Sosyal değişimin beraberinde getirdiği sorunlar çok boyutludur. Sorunların çözümünde konu ile ilgili uzmanların görüşleri alınarak İslam'ın çağımıza mesajları daha iyi sunulabilecektir. Örneğin; organ nakli konusunda tıp bilim uzmanlarının görüşü alınmadan verilecek karar isabetli olmayacaktır.

bulamadığı hususlarda nasıl hareket edeceğini sorduğunda O, kendi reyile içtihat edeceğini söyleyince Peygamberimiz aldığı bu cevaptan memnun olmuştu.⁶⁴

İslam'ın temel kaynağı Kur'an ve sahih hadisler dünyadaki olayların tümünü ele alıyordu kütüphaneler dolusu kutsal metinler oluşurdu. Bu durumda bunları ne yazmak ne de ezberlemek mümkün olacaktı. Kur'an'da genel ilkeler verilmiştir. Bu genel kurallar zaman ve çevre faktörlerine göre içtihat mekanizması kullanılarak yeni şartlara uyum sağlar.⁶⁵ İchtihat her zaman ve her yerde dinin hayat ile bağlantısını kuran ve pratiğe yansımalarını sağlayan faaliyettir.

İslam kolaylık dinidir.⁶⁶ Bu özelliği sayesinde her zamana ve her mekâna hitap edebilmektedir. Kişiler bir takım ibadetleri yerine getirmekle yükümlü tutulurken hayatın gerçekleri göz ardı edilmemiş; her özel durum için alternatif sunularak dinin işlevselliği korunmuştur. Zaruri hâllerde İslam, hayatın kolaylaşması yönünde ruhsatlar vermiştir. Mesela suyun olmadığı yerde teyemmüm ab-

Ders Dışı Etkinlik

Dinimiz, insanların zorda kaldığı ve sıkıntıya düştüğü durumlarda ruhsat denilen bazı kolaylaştırıcı hükümler koymuştur. Örneğin; abdest almak isteyen birinin su bulamaması veya suyu kullanma imkânının olmaması durumunda teyemmüm alabilmesine imkân tanınmıştır.

Siz de ilmihal kitaplarından yararlanarak yukardaki metne benzer örnekler bulunuz.

64 Ebû Dâvûd, Akdiye, 11; Tirmizî, Ahkâm, 3.

65 Hayrettin Karaman, İslam Hukukunda İchtihat, s. 29.

66 bk. Bakara suresi, 185. ayet.

67 bk. Mâide suresi, 6. ayet.

68 En'am suresi, 145. ayet.

5. DİN VE EKONOMİ

“Çalışana emeğinin karşılığını alın teri kurumadan veriniz.” (İbn Mâce, Ruhûn, 4.)

Ekonomi, tarihsel süreçte, insanın eşyaya hâkim olmasıyla ve insanlar arası eşya değişiminin başlamasıyla birlikte ele alınmaya başlanmıştır. Ekonomi iktisatla eş anlamlı kullanılmakta olup sınırsız insan gereksinmelerinin karşılanmasında kıt kaynakların alternatif kullanımlar karşısında karar verme ve seçim yapma yollarını inceleyen sosyal bir bilim dalıdır.

İnsanlık tarihi kadar eski olan ekonomik hakların korunmasına İslam dininde büyük önem verilmiştir. Bunlar arasında mülk edinme, çalışma,⁶⁹ emeğinin karşılığını alma, miras gibi haklar vardır.⁷⁰

Beslenme, giyinme ve barınma temel ihtiyaçlardır. İnsanın bunları çalışarak üretmesi gerekir. Bunun için çalışmayı ve iş görmeyi tabii bir hak ve görev olarak gören İslam dini çalışmayı ve üretmeyi teşvik etmiştir. Kur'an'da Yüce Allah şöyle buyurur: “Geceyi bir örtü yaptık. Gündüzü de çalışıp kazanma zamanı kıldık.”⁷¹, “Doğrusu biz sizi yeryüzüne yerleştirdik ve orada size geçim vasıtaları verdik. Ne kadar da az şükrediyorsunuz!”⁷², “Bilsin ki insan için kendi çalışmasından başka bir şey yoktur.”⁷³ Hz. Peygamber de: “Kişi kendi elinin emeğinden daha temiz bir kazanç elde etmemiştir.”⁷⁴ buyurmuştur.

İslam dini; ticareti, alışverişten sağlanan kazancı helal kılmış, hatta alışveriş yapılımasını teşvik etmiştir. Yapılan iş ve çalışmaların meşru olması şartıyla her türlü kazancı serbest bırakmıştır. Fertler meşru yollardan kazanmak ve zekâtını vermek kaydıyla diledikleri kadar servet sahibi olabilirler. İslam, haksız kazanca karşıdır. Bu sebeple İslam başkasının malını gasp ve telef etmeyi, aldatmayı, yolsuzluk yapmayı, rüşvet almayı, tefecilik yapmayı ve faizi yasaklamıştır.⁷⁵

Hz. Peygamber, gençliğinde ticaretle uğraşmış, işini dürüst yapmış, başkalarına haksızlık etmekten kaçınmıştır. Çevresindeki insanlara da böyle davranmalarını öğütlemiş, çalışanların haklarının korunmasını istemiştir. Hz. Peygamber, bir hadisinde şöyle buyurmuştur: “Ücretle bir kişiyi çalıştırıp da onun ücretini ödemeyen kimsenin kıyamet gününde düşmanıyım.”⁷⁶

Görsel 3.22: Miras hakkı, bizzat Kur'an-ı Kerim tarafından belirlenmiştir.

Görsel 3.23: Helal kazanç, kişiyi helal yollara sevk eder.

69 bk. Necm suresi, 39. ayet.

70 bk. Bakara suresi, 180. ayet.

71 Nebe suresi, 10, 11. ayetler.

72 A'raf suresi, 10. ayet.

73 Necm suresi, 39. ayet.

74 İbn Mâce, Ticaret, 1.

75 bk. Nisâ suresi, 160. ayet.

76 Buhârî, Büyû, 106.

Yorumlayalım

Kim kazanmazsa bu dünyada bir ekmek parası:
Düşmanın maskarası; dostunun yüz karası!

Mehmet Akif ERSOY (Safahat, Seyfi Baba, s.71)

Yukarıdaki beyti çalışmanın önemi açısından yorumlayınız.

Görsel 3.24: “Hiç kimse kendi el emeğiyle kazandığından daha hayırlı bir lokma yememiştir”. (Buhârî, Büyû,15)

Kur’an-ı Kerim’deki zekât, sadaka ve infak emirleri sosyal dengeyi sağlamaya yönelik olduğu gibi “... o mallar içinizden yalnız zenginler arasında dolaşan bir servet ve güç hâline gelmesin ...”⁷⁷ buyruğu da malın ve mülkün bazı kimselerin elinde tekelleşmemesi gerektiğini belirtmektedir. İslam dini, insanların iktisadi güçlerini ellerinde tutup piyasaya sürmemelerini, böylece tekel haline gelmelerini hoş görmemiş, böyle hareket edenleri cehennem azabı ile tehdit etmiştir.⁷⁸

Ekonomik haklar konusunda dinimizin ön gördüğü güzel uygulamalardan biri de ihtiyaç sahiplerinin korunup gözetilmesidir. Kur’an’da Mü’minlerin vasıfları olarak zikredilen infak etmek ve israftan kaçınmak İslam iktisadının prensipleri arasında yer alır. Ayetlerde şöyle buyrulur: “Onlar gayba inanırlar, namaz kılarlar, kendilerine verdiğimiz mallardan Allah yolunda harcarlar.”⁷⁹ “Onlar harcadıklarında ne israf ne de cimrilik ederler; ikisi arasında orta bir yol tutarlar.”⁸⁰

İslam’da kendi ihtiyaçlarını karşılayamayacak durumda olanların zaruri ihtiyaçlarının karşılanması teşvik edilmiştir. Devlet yöneticileri ise din ve ırk ayırımı yapmadan bunu bir sorumluluk olarak görmüşlerdir. Peygamberimiz, “Dul kadınların ve fakirlerin yardımına koşan Müslüman, Allah (c.c.) yolunda harp eden mücahit yahut gece namaz kılan, gündüz oruç tutan abid gibidir.”⁸¹ buyurarak muhtaç durumda olanlara yardım etmeyi teşvik etmiştir.

6. DİN VE SOSYAL ADALET

“Bir kişinin özgürlüğü, başkasının özgürlüğünün başladığı yerde biter.” ifadesini örneklerle nasıl izah edersiniz?

İnsan sosyal bir varlıktır, yalnız başına yaşayamaz. Toplumun kopmaz bir parçası olarak bir takım iyi vasıflarla, güzel huy ve ahlakla donatılması gerekir. Şahsi menfaatlerini, kişisel çıkarlarını ön plana alanlar, bir bakıma topluma ters düşerler.

Görsel 3.25: Adalet toplumları ayakta tutan temel ilkedir.

77 Haşr suresi, 7. ayet.

78 Tevbe suresi, 34. ayet.

79 Bakara suresi, 3. ayet.

80 Furkan suresi, 67. ayet.

81 Buhârî, Nafakât, 1.

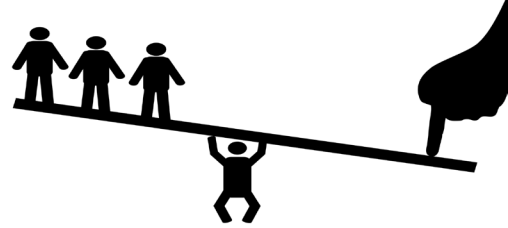

İlkeler Çıkaralım

Peygamberimizin Veda hutbesini inceleyerek, evrensel insan haklarıyla ilgili ilkeler ve sosyal adalet ilkeleri çıkarınız.

Onun için ilahi bir kitap olan Kur'an-ı Kerim; ferdi, toplumun bir parçası olarak kabul etmiş ve toplumda sosyal adalet ve insan haklarının gerçekleşmesi için her insana bu hususta uyması gereken bazı kurallar koymuştur. Haklar ve özgürlükler, insanların bir arada yaşayabilmeleri bakımından herkesin karşılıklı olarak gözetmesi gereken bir alandır. Hukuk, bu alanın kurallarını ifade eder.

Özgürlük; insanın serbest olması, tercihte bulunup karar verebilmesi ve isteklerini gerçekleştirebilme imkânına sahip olması anlamına gelir. Ancak özgürlüğün sınırsızlık olarak algılanmaması gerekir. Hakların ve özgürlüklerin çerçevesini belirlemede en önemli sınır, sorumluluklar ve diğer insanların haklarına ve özgürlüklerine gösterilecek saygıdır.

Görsel 3.26: İslam'da üstünlük sadece takva iledir.

İslam düşüncesine göre, zengin fakir, genç ihtiyar, güzel çirkin, engelli engelsiz, beyaz siyah her statü ve meslekteki insan eşittir. Dünyadaki makamlar, mevkiiler geçici olup, üstünlük sebebi değildir.⁸² Hz. Peygamber de herkesin Hz. Adem'in (a.s) çocukları olduğunu Hz. Adem'in (a.s.) de topraktan yaratıldığını ifade etmiştir.⁸³ Fakat ilim ve fazilet açısından insanlar arasında farklar vardır. Bu hususla ilgili olan bazı ayetlerin meali şöyledir: "Hiç bilenlerle bilmeyenler bir olur mu?"⁸⁴, "Allah sizden inananların ve kendilerine ilim verilenlerin derecelerini yükseltir."⁸⁵ Hz. Peygamber de: "Allah sizin suretlerinize ve mallarınıza bakmaz, lakin sizin kalplerinize ve amellerinize bakar."⁸⁶ buyurmuştur.

Düşünelim-Konuşalım

Bir gün Mekke'nin ileri gelenleri, Hz. Muhammed'in yanında fakir insanların toplandıklarını görünce, O'nunla konuşmaya tenezzül etmemişler, "bunlar kim oluyorlar ki biz gelip bunlarla beraber oturalım, bunların yanında seninle konuşalım? Biz geldiğimiz zaman, sen bunları yanından çıkar. O zaman gelip seninle konuşuruz," demişler. Hz. Muhammed (s.a.v.), bunların Müslüman olmalarını çok arzu ettiğinden dolayı, bir ara bu teklife gönüllü yatar gibi olmuş, onlar geldiği zaman, fakir Müslümanları yanından çıkarmayı düşünmüş. Fakat insanlar arasında ayırımın yapılmasına, fakirlerin hor görülmelerine razı olmayan Yüce Allah, Hz. Muhammed'i (s.a.v.) şu ayetle uyarmıştır: "Rabbinin rızasını isteyerek sabah akşam O'na yalvaranları (o zayıf mü'minleri) kovma! (O kafirler ister inansınlar ister inanmasınlar) Onların hesabından sana bir sorumluluk, senin hesabından da onlara herhangi bir sorumluluk yoktur. Zira senin onları yanından kovman, zalimlerden yana olmana sebep olur." (En'am suresi, 52. ayet.)

Yukarıdaki metinden hareketle İslam'ın, "insanların ayrıştırılmasına karşı" bakışını yorumlayınız.

82 bk. İsrâ suresi, 21.ayet.

83 bk. Tirmizî, Menâkıb, 74.

84 Zümer suresi, 9. ayet.

85 Mücadele suresi, 11. ayet.

86 Ahmet b. Hanbel, Müsned, II, 285.

Yaşama şartları bakımından, geçim ve kazanç yönünden de insanlar arasında farklılıklar vardır. İnsanların bu durumu da Kur'an'ın bazı ayetlerinde belirtilmiştir:

“Allah, rızık konusunda kiminizi kiminizden üstün kıldı...”⁸⁷, “Dünya hayatında onların geçimliklerini aralarında biz paylaştırdık. Birbirlerine iş gördürmeleri için, kimini ötekine derecelerle üstün kıldık.”⁸⁸

Hiz. Peygamber'in, engellilere önem ve değer verdiğiin en güzel örneği onlara kamu alanında istihdam etmiş olmasıdır. Hiz. Peygamber, görme engelli olan ve hicretten önce Medine'de Kur'an öğreticisi olarak görev yapan Abdullah b. Ümmi Mektûm'u, Mescid-i Nebvî'de müezzin olarak görevlendirdiği gibi Veda haccına gittiğinde ve çeşitli zamanlarda Medine dışına çıktığında Medine'de kendi yerine vekil bırakmış, namazları o kıldırmasıdır.⁸⁹

Yaşama ve Sağlık Hakkı

İslam dininde yaşama hakkı dokunulmaz kabul edilmiş ve bu durum Kur'an-ı Kerim'de **“... Allah'ın muhterem kıldığı cana kıymayın...”⁹⁰** ayetiyle açıklanmıştır. Bu konu Kur'an-ı Kerim'in bir başka ayetinde de ; **“... Kim bir cana kıymayan veya yeryüzünde bozgunculuk çıkarmayan bir kimseyi öldürürse bütün insanları öldürmüş gibi olur. Kim de bir kimsenin yaşamasını sağlarsa bütün insanları yaşatmış gibi olur...”⁹¹** buyrularak bir insanın yaşamına son verilmesi büyük günahlardan sayılırken bir insanın yaşamasına vesile olmak da büyük bir erdem olarak görülmüştür.

Görsel 3.27: Sağlık hakkı temel haklardandır.

Hiz. Peygamber de **“İki nimet vardır ki insanlardan çoğu bunların kıymetini bilmezler: Sağlık ve boş vakit.”⁹²** buyurmuştur.

Yaşama hakkı yanında, sağlık hakkı da en önemli haklardandır.⁹³ İslam, insanlardan ruh ve beden sağlığını muhafaza etmelerini, hastalandıklarında tedavi olmalarını istemiştir.⁹⁴ Örneğinin akıl ve ruh sağlığına zarar vermesi sebebiyle alkol ve uyuşturucular haram kılınmış,⁹⁵ insanlara bu türden zararlı alışkanlıklardan uzak durmaları tavsiye edilmiştir.

Eğitim Hakkı

Yorumlayalım

“...Kendi ellerinizle kendinizi tehlikeye atmayın...” (Bakara suresi, 195. ayet.)
Yukarıdaki ayeti yaşama ve sağlık hakkı açısından değerlendiriniz

87 Nahl suresi, 71. ayet.

88 Zuhuf suresi, 32. ayet.

89 Saffet Sancaklı, Hiz. Peygamber'in Engellilere Karşı Bakış Açısının Tespiti, S.2, s.49-53.

90 İsrâ suresi, 33. ayet.

91 Mâide suresi, 32. ayet.

92 Buhârî, Rikak, 1.

93 bk. Mâide suresi, 32. ayet.

94 bk. İbn Mâce, Tıb, 1.

95 bk. Maide suresi, 91. ayet.

Genel olarak eğitim; insanın bir plan ve hedefe göre yetiştirilmesi, ruh ve beden sağlığını koruyarak geliştirilmesi için yapılan bütün çalışmalardır.⁹⁶ Eğitim hakkı ise insanın olgun bir seviyeye gelebilmesi için kendini ve çevresini tanıma hakkı olarak tanımlayabiliriz.

İslam dininde eğitim hem haktır hem yükümlülüktür. İnsanın iyi bir birey olabilmesi için eğitim ve öğretime ihtiyacı vardır. Bu da ona ayrı bir yükümlülük getirir. Çünkü her bireyin iyi bir insan olmak gibi topluma karşı bir vazifesi vardır.

Eğitimli ve bilgili olmak dinimizde en çok değer verilen hususlardandır. Kur'an-ı Kerim'de ilme vurgu yapan ve öğrenmeye teşvik eden ayetler vardır.⁹⁷ Bilginin ve bilenlerin önemini ve değerini bildiren ayet-i kerimelerin birinde: **“Hiç bilenlerle bilmeyenler bir olur mu?”**⁹⁸ buyrulurak ilim tahsil etmenin önemini vurgulamıştır.

Hz. Peygamber Mekke Dönemi'nin ilk yıllarında Dârü'l-Erkam'ı bir eğitim merkezi olarak kullanmıştır. Medine hicretten sonra Mescid-i Nebi'nin yanına Suffe denilen bölge yatılı okulunu kurmuştur. Bu okuldaki öğrenci sayısı kimi zaman dört yüzü bulmaktaydı.⁹⁹

Hz. Peygamber, sadece dinî ilimleri öğrenmeye teşvik etmekle kalmamış, ihtiyaç duyulan bütün ilimlerin de öğrenmesini istemiştir. Nitekim Hz. Peygamber ashab-ı kiramdan Zeyd b. Sabit'ten İbranice öğrenmesini istemiştir.¹⁰⁰

Eğitimde cinsiyet ayrımına karşı olan İslam Peygamberi: **“İlim öğrenmek kadın erkek her Müslümana farzdır”**¹⁰¹ buyurmuştur. Ayrıca Şifa b. Abdullah'ı kadınlara okuma yazma öğretmek için görevlendirmiştir.¹⁰²

Yorumlayalım

“Kadın erkek herkese ilim öğrenmek farzdır.” (İbn Mâce, Mukaddime, 17.)
Bu hadisi eğitimde imkân ve fırsat eşitliği açısından yorumlayınız

Düşünce ve İfade Özgürlüğü

Düşünmek ve düşündüklerini söz, yazı, çizim, resimler ve diğer yollarla ifade etmek insana mahsus en temel niteliklerdendir. İnsanı diğer varlıklardan ayıran bu özelliğin baskı altına alınması ve engellenmesi insan haklarına aykırıdır.

Kur'an-ı Kerim'de **“Dinde zorlama yoktur. Artık doğrulukla eğrilik birbirinden ayrılmıştır...”**¹⁰³ ayetinde belirtildiği üzere insan, din seçiminde serbest bırakılmıştır. Dinin haklar ve özgürlükler konusundaki

Görsel 3.28: Düşünme ve düşündüğünü ifade etme temel insan haklarındandır.

96 Halis Ayhan, Eğitime Giriş, s. 14.

97 bk. Enbiyâ suresi, 7. ayet; Mücâdele suresi 11. ayet; Fâtır suresi, 28. ayet; Zümer suresi, 9. ayet.

98 Zümer suresi, 9. ayet.

99 İbrahim Sarıçam, Hz. Peygamberi'in Çağımıza Mesajları, s. 57-58.

100 Ahmet b. Hanbel, Müsned, V, s. 182.

101 İbn Mâce, Mukaddime, 17.

102 Yüksel Salman, Etkili Bir Din Hizmeti Açısından Hz. Peygamberin Örnekliği, s. 57-59.

103 Bakara suresi, 256. ayet.

Yorumlayalım

“Eğer Rabbin dileyseydi, yeryüzünde bulunanların hepsi elbette topyekûn iman ederlerdi. Böyle iken sen mi mü’min olsunlar diye, insanları zorlayacaksın?”

(Yunûs suresi, 99.ayet.)

Yukarıdaki ayeti, inanç özgürlüğü açısından yorumlayınız.

yaklaşımı ve özellikle “**Dinde zorlama yoktur.**” ifadesinin dinin genel bağlamından kopararak sanki dinde hiçbir kural yokmuş gibi anlaşılması da doğru değildir. Çünkü hür iradesiyle karar veren ve tercihte bulunan kişilerin dinî sorumluluklarını yerine getirmesini beklemek, zorlama olarak kabul edilemez.

Bir toplumda temel hakların ve özgürlüklerin varlığından bahsedilebilmesi için orada insanların özgürce düşünebilmeleri gerekir. Düşüncelerin, başkalarının hakları çerçevesinde özgürce ifade edilebildiği, tartışılabildiği toplumlarda huzur ve barış ortamı hâkim olur.

İbadet Özgürlüğü

Inanç özgürlüğünü bir hak olarak tanımak doğal olarak ibadet hakkını ve kişinin inancı doğrultusunda ibadet edebilmesini beraberinde getirir. İslam dininde inanç özgürlüğü yanında ibadetleri yerine getirebilme özgürlüğü de tanınmış, bu ikisi birbirini tamamlayan unsurlar olarak görülmüştür.

İnsanlara inanç özgürlüğü tanımak demek o kişilerin inançlarına göre yaşayabilmeleri, ibadetlerini yerine getirebilmeleri, ibadethane açabilmeleri demektir. İbadet hakkı, inanç özgürlüğünün ayrılmaz bir parçasıdır.

Müslümanlar Hz. Peygamber döneminden itibaren diğer din mensuplarının ibadetlerini yapabilmesi için her türlü kolaylığı göstermişlerdir. Örneğin Necranlı Hristiyan bir heyet Peygamberimizle görüşmek için Medine’ye geldiğinde görüşme esnasında ibadet vakitleri girince Hz. Muhammed’den (s.a.v) izin istemişler, Hz. Peygamber de onların mescitte ibadet etmelerine müsaade etmiştir.¹⁰⁴

Düşünelim-Konuşalım

Hz. Peygamber’in Necranlı Hristiyanlarla yaptığı anlaşma İslam’ın inanç özgürlüğüne verdiği öneme güzel bir örnektir. “... Onların mallarına, canlarına, dinî hayat ve tatbikatlarına, hazır bulunanlarına, bulunmayanlarına, ailelerine, mabetlerine ve az olsun çok olsun onların mülkiyetinde bulunan her şeye şamil olmak üzere Allah’ın himayesi ve Resulullah Muhammed’in zimmeti, Necranlılar ve onlara bağlı etraftakiler üzerine bir haktır. Hiçbir piskopos kendi dinî vazife mahalli dışına, hiçbir papaz kendi vazifesini gördüğü kilise dışına, hiçbir rahip içinde yaşadığı manastır dışında başka bir yere alınıp götürülmeyecektir...”

(Muhammed Hamidullah, İslam Peygamberi, C 1, s. 622.)

Yukarıdaki metinden hareketle İslamın ibadet özgürlüğüne verdiği önemi yorumlayınız.

104 M. Ali Kapar, Hz. Muhammed’in Müşriklerle Münasebetleri, s.242.

Özel Yaşamın Gizliliği Hakkı

Başkaları tarafından sürekli kamerayla kayıt altına alınıyor olsaydınız ne hissederdiniz?

Özel yaşamın gizliliği ve dokunulmazlığı, İslam dininde daha çok mahremiyet kelimesiyle ifade edilir. Özel yaşam alanı; kişinin başkalarıyla paylaşmak istemediği, başkaları tarafından bilinmesi, görülmesi veya görüntülenmesinden rahatsızlık duyduğu alan olarak tanımlanır.

Her insanın kendine mahsus olan ve diğer insanlara açıp açmamaya kendisinin karar vereceği bir mahremiyet alanı vardır. Özel yaşamın gizliliğine dikkat edilmesi, herkesin en tabii haklarından. İnsanlar fıtratları gereği mahremiyet sınırlarına dikkat edilmesini isterler.

Mahremiyet sınırlarının ihlal edilmesi bireylerin yanı sıra toplumsal yapıda da güvensizliğe ve tedirginliğe sebep olur. Bu anlamda özel yaşamın korunmasına yönelik tedbirler alınmıştır. Başkalarının gizli kalması gereken yönlerini araştırmak, evlere izinsiz girmek, sırları paylaşmak ve benzeri konularda getirilen yasaklar bu tedbirlerdendir.

Hz. Peygamber bir hadislerinde: *“Kişinin kendisini ilgilendirmeyen şeylerden uzak durması, iyi bir Müslüman olduğunu gösterir.”*¹⁰⁵ şeklinde buyurmuştur.

Başkalarının evine izinsiz olarak girmek bir mahremiyet ihlali olacağından yasaklanmıştır. Bu konuda Kur'an-ı Kerim'de *“Ey iman edenler, başkasının evine izin almadan, seslenip selam vermeden girmeyiniz. Eğer düşünürseniz böyle hareket etmeniz sizin için hayırlıdır.”*¹⁰⁶ buyrulurken konut dokunulmazlığına ve özel hayata saygı gösterilmesi gerektiğine dikkat çekilmiştir.

Görsel 3.29: Özel yaşamın gizliliği hakkı İslam'da temel haklardandır.

Görsel 3.30: Kişilerin kusurlarını araştırmak hak ihlalidir.

105 İmam Mâlik, Muvatta, Hüsnü'l-Huluk,1.

106 Nûr suresi, 27. ayet.

7. KUR'AN'DAN MESAJLAR ÂL-İ İMRÂN SURESİ 103-105. AYETLER

“Hep birlikte Allah’ın ipine (İslam’a) sımsıkı yapışın, parçalanmayın. Allah’ın size olan nimetini hatırlayın: Hani siz birbirinize düşman kişiler idiniz de O, gönüllerinizi birleştirmişti ve O’nun nimeti sayesinde kardeş kimseler olmuştunuz. Yine siz bir ateş çukurunun tam kenarında iken oradan da sizi O kurtarmıştı. İşte Allah size ayetlerini böyle açıklar ki doğru yolu bulasınız.”¹⁰⁷

“Sizden, hayra çağıran, iyiliği emredip kötülüğü meneden bir topluluk bulunsun. İşte onlar kurtuluşa erenlerdir.”¹⁰⁸

“Kendilerine apaçık deliller geldikten sonra parçalanıp ayrılığa düşenler gibi olmayın. İşte bunlar için büyük bir azap vardır.”¹⁰⁹

Müfessirlere göre “Allah’ın ipi”nden maksat, Kur’an ve İslam’dır. “Hep birlikte Allah’ın ipine sımsıkı yapışmak”, İslam dinine inanmayı, onu kabul etmeyi ve gereklerini yerine getirmeyi ifade eder. Hz. Peygamber Kur’an-ı Kerim’i, “Allah’ın gökyüzünden yeryüzüne sarkıtılmış ipidir.” diye tarif etmiştir. Allah’a (c.c) karşı gereği gibi saygılı olmak ve Müslüman olarak ölebilmek için Allah’ın ipine toptan yapışarak tevhit inancında birleşmek, ayrılıktan uzak durmak ve hayatın sonuna kadar imanı korumak gerekir.

Bilgi Kutusu

Sebeb-i nüzul (nüzul sebebi): Hz. Muhammed’in (s.a.v.) peygamberlik döneminde meydana gelen ve Kur’an-ı Kerim’in bir veya birkaç ayetinin yahut bir suresinin inmesine yol açan olayı, durumu veya ayet ve surelerin hangi ortam ve şartlarda, ne gibi nedenlerle indirildiğini bildiren ilim dalı. (Dini Terimler Sözlüğü, s.77.)

İslam dini inançta ve amelde birliğe büyük önem verir. Bunun içindir ki inanç alanında Allah’ın birliği ilkesini getirdiği gibi ibadet alanında da hac ve namaz gibi insanları bir araya toplayarak Müslümanların birliğini sağlayacak prensipler koymuş, ameli tedbirler almıştır.

Düşünelim-Konuşalım

“Nerede birlik, orada dirlik”

“Sürüden ayrılan kuzuyu kurt kapar”

Yukarıdaki atasözlerini Âli İmrân suresinin 103. ayetine göre değerlendirerek düşüncelerinizi arkadaşlarınızla paylaşınız.

Kur’an insanlar arasında düşünce ayrılıklarının bulunmasını, insanın yaratılış hikmetine ve özelliklerine bağlar. Makul çizgide kalması halinde bu ayrılıkların insanlar arasında rekabete, dolayısıyla toplumun ilerlemesine ve kalkınmasına yardımcı olacağı da açıktır. Ancak İslam düşünce ayrılığının düşmanlığa dönüşmesini, insanları çekişen ve vuruşan kamplara ayırmasını müsamaha ile karşılamaz.

Nitekim bu ayette Müslümanların birliği, Allah’ın bir nimeti olarak değerlendirilirken; toplumsal barışı tehdit eden ve İslam’dan önce örnekleri çokça görülen çekişme hallerini her an içerisine düşüp yanabilecekleri ateşten bir çukurun kenarında bulunmaya benzetmiştir.

107 Âl-i İmrân suresi, 103. ayet.

108 Âl-i İmrân suresi, 104. ayet.

109 Âl-i İmrân suresi, 105. ayet.

Yorumlayalım

Girmeden tefrika bir millete, düşman giremez;
Toplu vurdukça yürekler, onu top sindiremez.

Mehmet Akif Ersoy
(Safahat, Süleymaniye Kürsüsünde, s.179)

Yukarıda verilen beyiti Al-i İmran suresi 103. ayeti dikkate alarak yorumlayınız.

“O’nun (Allah’ın) nimeti sayesinde kardeş oldunuz” ayeti, İslam’ın insanlar arasında birlik ve beraberliği sağlama konusunda ne derece kaynaştırıcı önemli bir unsur olduğunu, hatta din kardeşliğinin, dolayısıyla inanç ve dava birliğinin soy kardeşliğinden daha kuvvetli olduğunu gösterir. Zira soy, dil ve vatan birliğinin, aynı ırktan olan Araplar arasında meydana getiremediği barış, kardeşlik ve dayanışmayı İslam, bu millet arasında başardığı gibi farklı ırklar ve soylar arasında da başarmıştır. İslam tarihi bunun örnekleriyle doludur.¹¹⁰

Bilgi Kutusu

Emr-i bi'l-ma'rûf , “iyi olanı emretme, iyiliği ve güzelliği yaymaya çalışma, nehy-i ani'l-münker ise “kötülüğü yasaklama, kötülüğe karşı çıkma” anlamına gelir.

(Kur'an Yolu Tefsiri, Diyanet İşleri Başkanlığı, C 1, s. 645.)

rev yüklemektedir: “Bir kötülük (münker) gören kişi onu eliyle önlesin. Buna gücü yetmeyen diliyle karşı çıksın. Bunu da yapamayan (kötülüğe) kalben buğzetsin ki artık bu da imanın en zayıf derecesidir.”¹¹¹

Görsel 3.31: Hepimiz aynı gemide yolculuk etmekteyiz.

Toplu halde yaşayan insanlık, bu yaşayışın uyumlu olarak sürdürülebilmesi ve iyiliğin hâkim kılınabilmesi için birtakım kurallara uymakla yükümlüdür. İslam ahlâkında başlıca toplumsal kurallar dinî buyruk ve yasaklarla zaman ve mekâna göre değişmezlik kazanmış, her birey, iyiliğin yaygınlaşması ve kötülüğün önlenmesine kendi ölçüsünde katkıda bulunmakla yükümlü kılınmıştır.

Hz. Peygamber’in şu sözü bu konuyla ilgili olarak normal şartlarda her Müslümana görev

Toplumsal hayatı ve kişilerin sorumluluğunu Hz. Peygamber yine bir hadislerinde bizlere anlatmaktadır; “Bir gemiyi paylaşan ve bir kısmı üstte bir kısmı altta bulunan insanları düşünün. Altta bulunanlar, su ihtiyaçlarını karşılamak için gemiyi delmek istediklerinde, üsttekiler buna mani olmazlarsa gemi batar ve hepsi birden boğulur; eğer engel olurlarsa hepsi de kurtulur.”¹¹²

110 Heyet, Kur'an Yolu, Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, C. I, s.476-477.

111 Müslim, İman, 78; Tirmizî, Fiten, 11.

112 Buhârî, Şirket, 6.

TOPLUMDA BİRLİK VE BERABERLİK

Hız. Mevlânâ'ya göre, toplumdaki birlik ve beraberliğin devamı için gerekli olan husus, toplum fertlerinin yardımlaşma ve dayanışma içinde olmasıdır. Çünkü birlikten ve yardımlaşmadan güç doğar. Dağınıklıktan ise zaaf oluşur. Hız. Mevlânâ bu konuyu Mesnevi'nin 6. cildinde kedi ve fareler örneğiyle anlatır:

“Binlerce fare ortada dolaşsa baş kaldırsa kedi bu hâlden ne korkar ne de bir tehlike sezer (Onları teker teker yakalar yer, çünkü farelerde birlik ve dayanışma yoktur.) Nasıl olur da fareler toplanıp hep birden kedinin karşısına çıkarlar? Onlarda öyle yürek (öyle bir topluluk ruhu) yoktur ki! Farenin gönlünde bir topluluk duygusu olsaydı, gayrete gelirdi de birkaç fare bir araya toplanırdı! Fareler bir araya toplanırlardı da birer fedai gibi göz açtırmadan kedinin üstüne atılırlardı. Birisi, kedinin gözüne pençe atar, onu körleştirirdi; öbürü, dişi ile kulağını ısıtırırdı! Bir başkası, keskin dişleri ile onun böğrünü delerdi! Böylece kedinin, birleşmiş fareler topluluğundan kurtulması mümkün olamazdı! Fakat farenin yanında, toplum fikri, (birlik beraberlik düşüncesi) yoktur! Bu sebeple fare, kedinin sesini duyunca ödü kopar, canı bedeninden fırlar! İsterse farelerin sayısı yüz bin olsun; fare, kurnaz kedinin karşısında korkusundan cansız gibi durur, kalır. Allah, mülkün sahibidir; hikmetinden sual olunmaz! Aslana öyle bir güç verir ki tek başına olduğu halde, aslanlar topluluğunun kuvvetini kendinde hisseder de, yaban eşeği sürüsüne korkmadan saldırır. On çatallı boynuzları olan yüz binlerce yiğit geyik, aslanın saldırışı karşısında âdeta yok olur gider.”

Hız. Mevlânâ bu örnekte toplumun sayıca çok olmasından ziyade, ülke meselelerinde birbirleriyle birlik ve dayanışma içinde olmalarının önemine işaret etmiştir.

Toplumun birlik, beraberlik ve huzur içinde yaşayabilmesi için gerekli olan diğer husus ise fertlerin birbirlerini anlamaya çalışmasıdır. Bazen toplumun birçok ferdi aslında aynı düşünce ve hedefte olmasına rağmen karşı tarafı iyi dinlemediği ya da ön yargılardan kurtulamadığı için diğer insanları anlayamaz ya da yanlış anlar. Bu problemin giderilmesi için insanların ön yargısız ve iyi niyetle birbirini dinlemesi gerekir.

Nitekim Hız. Mevlânâ, Mesnevi'ye “Dinle!” sözüyle başlamıştır. Bu eserin ikinci cildindeki “Üzüm yemek isteyen ama dil probleminden dolayı anlayamayan ve kavga eden dört kişinin hikâyesi” bu konuya güzel bir örnektir:

“Bir adam dört kişiye bir miktar para verdi. ‘Bu para ile işinize yarayan alın!’ dedi. Dört kişiden biri; ‘Bu parayla engür alalım’ dedi. Öbür arkadaşı Arap idi. ‘Aksilik etme!’ dedi. ‘Ben engür istemem, ineb isterim.’ Onlardan birisi Türk idi. ‘Ben ineb istemem, üzüm isterim.’ dedi. Rum olan bir başkası: ‘Bırakın bu lafları! Bu para ile istafil alalım.’ dedi. (İstafil Rumca, ineb Arapça, engür de Farsça üzüm demektir).

Derken dört kişi birbirleri ile çekişmeye, dövüşmeye başladılar. Çünkü adların anlamından haberleri yoktu. Onlar ahmaklıklarından, birbirlerine yumruk atıyorlardı. Çünkü bilgiden bomboş, bilgisizlikle dolu idiler. Orada çeşitli dil bilir, sır sahibi üstün bir er bulursa idi onları uzlaştırır, barıştırdı. Onlara derdi ki: “Ben bu para ile hepinizin istediğini alırım. Hiçbir art düşünceye kapılmadan, hile yoluna sapmadan gönlünüzü bana verirsiniz bu paranız istediğiniz şeylerin hepsini yapar. Bu paranızla dördünüz de muradınıza erersiniz. Dört düşman uzlaşır, birleşir. Sizin her birinizin sözü ayrılık belirtir, savaş doğurur; fakat benim sözüm uzlaştırır, birleştirir.”

Yazık ki; Türk, Rum ve Arap'ın kavgasından engür ve ineb şüphesi çözülemedi. Mana dillerini bilen bir Süleyman gelmedikçe bu ikilik ortadan kalkmaz.

Hız. Mevlânâ'nın asırlarca önce içtimai birlik ve beraberlik konusunda verdiği bu misaller, anlattığı hikâyeler ve nasihatler günümüz insanı için her zamankinden daha önemli hayat düsturlarıdır.

(Mevlânâ Celâleddin Rûmî, Mesnevî)

Ünitemizi Değerlendirelim

A) Aşağıdaki cümlelerde boş bırakılan yerlere doğru sözcüğü/sözcükleri yazınız.

1. Hz.Muhammed (s.a.v.) buyurdu ki; “Nikah benim .....” (Müslim, Nikâh, 5)
2. “Hiçbir baba çocuğuna.....daha üstün bir hediye vermemiştir.” (Tirmîzi, Birr, 33)
3. Yusuf Has Hacib.....adlı eserinde sembolik dil kullanmıştır.
4. Levnî ve Nigarî adlı sanatçılar.....sanatında öne çıkan sanatçılardır.
5. İnsanların değerini bilmekte aldandığı iki nimet ..... ve.....

B) Aşağıdaki açık uçlu soruların cevaplarını boş bırakılan yerlere yazınız.

6. Neslin korunması ile ilgili İslamiyet’in öngördüğü tedbirler nelerdir?
7. İslam’ın ekonomik hayatla ilgili genel ilkeleri nelerdir? Belirtiniz.

C) Aşağıdaki çoktan seçmeli soruları okuyunuz ve doğru seçeneği işaretleyiniz.

“Rabbin, kendisinden başkasına asla ibadet etmemenizi, anaya-babaya iyi davranmanızı kesin olarak emretti. Eğer onlardan biri, ya da her ikisi senin yanında ihtiyarlık çağına ulaşırsa, sakın onlara ‘Öf!’ bile deme; onları azarlama; onlara tatlı ve güzel söz söyle.” (İsrâ suresi, 23. ayet.)

8. Verilen ayette aşağıdakilerden hangisi anlatılmamıştır?

- A) Anne babaya karşı kullanılacak üslup
- B) Anne babanın her dediğinin yapılması
- C) Anne babaya iyi davranılması
- D) Yalnızca Allah’a ibadet edilmesi
- E) Anne babaya güzel söz söylenmesi

9. Aşağıdaki sanat eserlerinden hangisi Selçuklu ve Osmanlı Dönemi’nde özgün yüksek öğrenim kurumu olarak kullanılmıştır?

- A) Türbe   B)Kümbet   C) Cami   D)Medrese   E) Kervansaray

10. Aşağıda estetik ile ilgili verilen bilgilerden hangisi yanlıştır?

- A) İslam’ın estetik algılayışının temelinde Allah’ın (c.c.) ve yarattıklarının güzelliği vardır.
- B) Allah’a (c.c.) has olan güzellik, İslam eserlerinde amaçlanmaz.
- C) İnsan eserlerindeki estetik, yaratılmışlardan ilham alır.
- D) İnsandaki estetik duygusu doğuştan getirilen bir özelliktir.
- E) Hz. Peygamber her konuda olduğu gibi estetik açıdan da insanlara örnektir.

“Kur’an Mekke’de nazil oldu, Mısır’da güzel sesli hafızlar tarafından okundu, İstanbul’da yazıldı.

11. Yukarıda verilen ifadeyle toplumumuzun hangi sanatta başarılı olduğu anlatılmak istenmiştir?

- A) Tezhip   B) Minyatür   C) Hüsn-ü Hat   D) Ebru   E) Çinicilik

“...Ana babaya, akrabaya, yetimlere, yoksullara, yakın komşuya, uzak komşuya, yanınızdaki arkadaşta, yolcuya, elinizin altındakilere iyilik edin...” (Nisâ suresi 36. ayet.)

“Komşusu aç olup da karnını doyuran kimse, mümin değildir.” (Buhâri, Edebü'l-Müfred, 52.)

12. Yukarıdaki ayet ve hadiste verilmek istenen asıl mesaj nedir?

- A) Ekonomik hayatı canlandırma
B) Toplumsal birlik ve dayanışma
C) Komşunun komşuya mirasçı olması
D) Öncelikli olanın ailenin geçimi olması
E) İnsanlarda zekât, sadaka alışkanlığı kazandırma

13. Türk Edebiyatı'nda mevlit nazım türünün konusu aşağıdakilerden hangisidir?

- A) Ölüm   B) Kardeşlik   C) Sabır   D) Ahiret   E) Hz. Muhammed

Bir Yahudi Cenazesi geçerken, Hz. Peygamber, oturduğu yerden cenazeye hürmeten ayağa kalktı. Yanındakilerden biri onun bu tutumunu yadırgamış olmalı ki: Ya Rasulallah! bu bir Yahudi cenazesidir, deyince Hz. Peygamber şu cevabı vermişti: O insan değil midir? (Buhari, cenaiz, 50)

15, 16 ve 17. soruları yukarıdaki olaydan hareketle cevaplayınız.

14. Hz. Peygamberin bu davranışını inanç hürriyeti ve inançlara saygı açısından değerlendiriniz.

15. Bu olayı “yaratılanı severiz yaratandan ötürü” sözü ile nasıl açıklarsınız?

16. İslam'ın diğer dinlere bakışı ve dünya barışı açısından değerlendiriniz.